

KELEMEN IMRE:

KODÁLY ZOLTÁN

1882 december 16-án született, éppen Beethoven születésének 112. évfordulóján. Ekkor még él Liszt Ferenc, Wagner Richárd, Johannes Brahms a zene romantikájának ezek a nagy képviselői; az európai zene megújhódását jelentő Claude Debussy pedig a párizsi Conservatoire 20 éves, nagy reményekre jogosító növendéke. Az európai zenetörténet mozgalmas ideje kezdődik. Valami lezárulófélben van, s valami egészen új születőben.

De nemcsak a zenében. A társadalom is nagy változások lehetőségeit hordja magában. A polgári életforma válsága és súlyos ellentmondásai közepette érlelődik az az új és hatalmas erő, amely nem is olyan sokára elsőnek valósítja majd meg a történelemben az igazi egyenlőséget és igazi szabadság nemes eszméit.

Kodály Zoltán élete nagy emberi és alkotói életút, melyet kezdetől fogva a nép szeretete és szolgálata irányít. Nem lehet itt feladatunk, hogy erről az útról minden részletében beszámoljunk, de a zenetörténet tanulsága szerint az alkotó szempontjából igen sokszor döntő jelentőségű egy-egy életrajzi momentum. Ilyen döntő jelentőségű Kodálynál az elindulás, a felkészülés és az erőgyűjtés időszaka. A szülői ház zeneszerető légköre, a galántai népiskola „mezitlábás pajtásainak” éneke nagy ösztönző erővel hat zenei képességeinek kibontakozására. Nagyszombatban, — ahol gimnáziumi tanulmányait végzi — már tudatosan törekszik a zeneirodalom minél alaposabb megismerésére: Bach: Wohltemperiertes Klawierját játsza diáktársaival kvartettek, a

székesegyház kottatárában búvárkodik, s megírja első műveit. A szívós és kitartó munka már ekkor életelemévé válik, s ez végig fogja kísérni mindennütt és mindenben. Megtanul minden megtanulnivalót, hogy majd a megfelelő időben tanítója lehessen népének. ezért is szimbólikus elindulása az életre: magyar és német tanári szakra iratkozik be az egyetemen, a zeneakadémián pedig zeneszerzést tanul.

Mikor 1906-ban megírja doktori értekezését a magyar népdal strófaszervezetéről, már világosan látja élethivatását. Rájön — akárcsak tőle függetlenül Bartók Béla —, hogy a századvégi és századforduló műmagyarágán kívül létezik egy másik magyarág is, és egy másik, ősbibb magyar műveltség is, amely magát a népet annak kulturáját jelenti. Itt kell tehát elindulni, ha új magyar zeneművészetet akarunk teremteni: Ma már tudjuk, hogy milyen hallatlanul nehéz út volt ez, de azt is tudjuk, hogy a vándorok eljutottak útjuk végcéljához: megtalálták népüket.

Ha Kodály Zoltán életművén végig tekintünk, láthatjuk, hogy munkássága három összetevőből áll. Folklorista, zeneszerző és pedagógus egyszemélyben, s életművének ezen összetevői a legharmonikusabb egységet alkotják. Egyik sem képzelhető el a másik nélkül, de mindegyik önmagában is lezárt és teljesértékű.

Az 1922-es évekig munkásságának főtérülete a népzene gyűjtés. 1905-ben írja híres művét az Adagio-t, s ebben az évben indul el a népzene megismerésének útján. Ezt, a Szeged-környéki gyűjtőutat követi a többi hasonló: a csallóközi és nyitra-megyei falvak után

a székelyföldi és bukovinai magyarlakosságú településeket keresi fel, de eljut az akkori Magyarország csaknem minden magyarlakta vidékére.

Ma talán el sem tudjuk képzelni hogy milyen hallatlan nehézséggel jártak ezek a gyűjtőutak. Azt a gyűjtőt, aki az 1910-es években a magyar falvakban megfordult, a legteljesebb közöny és megnemértés vette körül. A korabeli falusi értelmiség — kevés kivételtől eltekintve — a gyűjtés jelentőségével egyáltalán nem volt tisztában; nem is lehetett, mert gondolkodásmódja távol állt a néptől, s nem volt képes megérteni, hogy mit jelent egy nép kiveszőfélben lévő ősi dalkultúrájának megmentése. „Csak a tanítók értették át munkánk lényegét ók, dicséretükre legyen mondva, sokban segítettek.” — írja egy helyen Kodály.

Egy-egy ilyen gyűjtőút azonban halatlanul nagy tudományos eredményekkel zárult, ami kárpótolta a gyűjtőt minden fáradságáért. Feltárult a magyar népzene évezredes múltja, s ennek a nagy dalkultúrának mindazon szála, amely összekötöttetést teremtett az európai zene nagy korszakaival. Kodály népzene-tudományi munkái nemcsak mintaszerű adatközlésükkel tűnnek ki, hanem az összehasonlítások és a kapcsolatok nagyigényű és mélyreható bemutatásával is. Az „Ötfokú hangsor a magyar népzeneben”, az „Argirus nótája” a „Magyar népzene” a „Néprajz és zenetörténet” c. munkák egyaránt fontos helyet foglalnak el a magyar és az egyetemes zenetudomány fejlődésében. Ezek a munkák jelentik még ma is azt a szilárd alapot, amelyre a mai magyar népzene-tudomány épül. Lehet, hogy egyik, vagy másik tudományos megállapításuk ma már kiegészítésre szorul, az az alapvető kodályi koncepció azonban, amely a nép-

zenét történelmi funkcióiban vizsgálja, ma is érvényes és iránytmutató.

„Egyik kezünket a keleti testvérnépek fogják, a másikat Bach és Palestina. Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat?” — veti fel a súlyos kérdést egyik tanulmányában. A 80 éves alkotói út — úgy hisszük már megadta erre a feleletet: Kodály Zoltán teljesítette alkotói küldetését, megteremtette az a hidat, amely összeköti Európa és Ázsia távoli világait. Műveiben a magyarság ősi kultúrája találkozik az európai zene gazdag formavilágával. S ebből a találkozásból mesterművek születtek.

„Ha azt kérdezik tőlem, mely művekben ölt legtökéletesebb testet a magyar szellem, azt kell rá felelnem, hogy Kodály műveiben. Ezek a művek: hitvallomás a magyar lélek mellett” — mondja Bartók Béla egy, Amerikában tartott előadásában.

A hagedű-zongorára írt *Adagio* (1905) még semmi népzenei hatást nem mutat, de érezni lehet minden hangjából és üteméből, hogy alkotója legőszintébb és legbelsőbb gondolatainak mélyén már ekkor is sokkal több mint egyszerű Debussy-követő. A *Zobarnó-déki dalok* és a *I. Vonosnégyes* (1908-09) már a népzene és a műzene magasfokú szintét jelentik. A „Mégkészt melódiák” és a „Két ének” darabjaiban régi költészetünk emlékeihez fordul: Berzsenyi, Kölcsey és Csokonai verseihez. Ez a találkozás döntő volt. A klasszikus magyar költészetet Kodály, zenéje édestestvérének vallhatta, s dallamait ha „megkésve” is, de mindig idejében odaállíthatta legnagyobb költői értékünk mellé, pótolván ezen zenetörténetünk üres lapjait. Kodály nagy alkotói korszaka az 1923-as évben kezdődik. A főváros, Buda és Pest egyesítésének 50 éves jubileumára készül. Felkéri Bartókot, Doh-

nányit és Kodályt, írjanak új műveket, hogy ezzel is emeljék az ünnepség fényét. Így készült el Bartók *Táncszvitje*, Dohnányi *Ünnepi Nyitány-a* és Kodály műve: a tenorszólóra, ének-karra és zenekarra komponált *Psalmus Hungaricus*. Szövegét Kecskeméti Vég Mihály 16. századi költő magas szárnyalású zsoltárparafrázisa adja, amellyel Kodály még egyetemi tanulmányai során ismerkedett meg. „*Lelkében a fővárosi megrendelés előtt már éretten ott szunnyadozhattak a panasz, sírás és foháskodás magasztos motívumai, a kórus égre törő hangzatai, a mű monumentális formájának körvonalai, csak így érthető, hogy egy nyár alatt elkészült a hatalmas partitúrával*” írja Horusitzky Zoltán. Kodály életének eseményei valóban igazolják ezt a feltevést. A 20-as 21-es évek súlyos egyéni megpróbáltatásai kapnak itt hangot, találkozva a zsoltárköltő s egy egész nép fájdalmával. De ez a fájdalom már a boldogabb jövő ígérését is magában hordja.

1925-ben Kodály figyelme az iskolák felé fordul. Éles szemmel meglátja, hogy az énektanítás mikéntjéül milyen nagy mértékben függ az egész ország zenei kultúrája. „*Mit kellene tenni? — kérdezi — Az iskolában úgy tanítani az éneket és zenét, hogy ne gyötrellem, hanem gyönyörűség legyen a tanulóknak s egész életére beleoltsa a nemesebb zene szomját*” — adja meg rá mindjárt a feleletet. S most, a nagy alkotások éveiben, mikor a *Háry János*, a *Székelyfőnök*, a *Maroszéki és Galántai táncok* és az ünnepi fényt sugárzó *Budavári Te Deum* születnek, csodálatos művekkel ajándékozza meg a magyar ifjúságot. Olyan kórusművek kerülnek ki keze alól, amelyekhez hasonlót — nyugodtan mondhatjuk — egy ország kórusirodalma sem mondhat magáénak. Palestrinára

emlékeztető hangzás párosul itt a magyar népdalok üde nemes dallamosságával. Felvonulnak előttünk az ősi magyar népszokások, a gyermeki élet sok-sok deris pillanata. A gyermekkarok hosszú sorát a „*Villó és a „Túrót eszik a cigány*” nyitja meg. Talán elég ha csak a legnagyobbakat emeljük ki e gazdag termésből: *Lengyel László* (1926), *Gólyanóta*, *Pünkösdőlő* (1929) *Vízkereszt* (1933), „*Hét könnyű gyermekkar*” (1936)”.

Ugyanezekben az években a vegyeskarok és férfikar irodalmát is az új törekvések szellemében gazdagítja. A régi „*Liedestafel*” stílus hosszú ideig elzárta — különösen a férfi karokat — a művészi és értékes kórusmuzsikától. A magyar táj szépségeit felvonultató *Mátrai képek* (1931), az elnyomás ellen tiltakozó „*Felszállott a páva*” (1937) művészi értékükön felül a jövő kórusirodalma számára is megmutatták a helyes és követendő utat. Szóban, írásban, zenében egyaránt a zeneileg művelt ország megteremtése vezérelte és vezérli ma is. A „*Páva-variációk*” és a „*Contertó*” immár világhírű zeneszerzője énekgyakorlatokat ír, az óvodai énektanítás fontosságát hangsúlyozza. A „*Bicinia Hungarica*” négy füzeté meggyőző választ adott mindazok számára, akik a nemzedékeken át meggyökeresedett helytelen és sokszor rosszindulatú nézeteik folytán elienségesen, vagy közömbösen szemlélték azt a friss szellemet, amelyet munkássága vitt az iskolák poros levegőjébe.

„*A zene mindenkié*” — ebben foglalhatjuk össze Kodály éltetművének egész alap gondolatát. Rajtunk áll, hogy mennyit tudunk ebből megvalósítani.

Nagy alkotásai már elfoglalták helyüket korunk muzsikájában: a *Psalmus Hungaricus* és a *Budavári Te Deum* világszerte hirdetik zenéjének

végtelen humanizmusát. Ő a mai zene élő klasszikusa, a mai zenéje, amelynek éppen erre van szüksége. Közöttünk él ma is, fáradhatatlanul dolgozik. „Jobb jövő – jobb zenészeink” fe-

ladata, hogy művészete ne csak élő történelem legyen, hanem váljon közkinccsé, hassa át egész népünket, hogy majd egyszer eljuthassunk oda, ahol a zene valóban mindenkié lesz!

RADICS ISTVÁN: SGRAFFITÓ TERV